

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 16 juni 2016

Mål nr

T 2194-15

KLAGANDE

Statens skolinspektion

Box 23069

104 35 Stockholm

Ställföreträdare: Jur.kand. AG

Ombud: Advokat PEL

MOTPART

Svenljunga kommun

512 80 Svenljunga

Ställföreträdare: FH

Ombud: Jur.kand. RK

SAKEN

Skadestånd

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2015-03-27 i mål FT 3705-14

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom på så sätt att Svenljunga kommun förpliktas att till SP utge 5 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 4 november 2013 till dess betalning sker.

Vardera parten ska stå för sina rättegångskostnader i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Statens skolinspektion har yrkat att Svenljunga kommun ska förpliktas att betala skadestånd till SP med 20 000 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från den 4 november 2013 till dess betalning sker.

Skolinspektionen har vidare yrkat att kommunen ska ersätta inspektionen för rättegångskostnader i tingsrätt och hovrätt.

Kommunen har motsatt sig ändring av hovrättens dom.

Bägge parter har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen. De har vidare, för det fall de skulle förlora målet, yrkat att domstolen ska förordna att vardera parten ska bära sina rättegångskostnader.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Av 6 kap. 9 och 12 §§ skollagen (2010:800) följer bl.a. att om en lärare utsätter en elev för kränkande behandling, så ska skolans huvudman dels betala skadestånd till eleven för den kränkning som detta innebär, dels ersätta annan skada som har orsakats av kränkningen. Skadestånd lämnas inte om

kränkningen är ringa. Skadeståndet för kränkning kan sättas ned eller helt falla bort, om det finns särskilda skäl för det.

2. Statens skolinspektion för med stöd av dessa bestämmelser talan mot Svenljunga kommun, såsom huvudman för Holsljunga skola, och yrkar att kommunen ska förpliktas att betala skadestånd till SP. Enligt skolinspektionen har S utsatts för kränkande behandling av sin lärare under en lektion i årskurs 1 i Holsljunga skola genom att läraren har utdelat ett slag med öppen hand mot Ss kind (en s.k. örfil).

3. Kommunen har godtagit att kränkande behandling förekommit men har motsatt sig att betala skadestånd.

4. Tingsrätten och hovrätten har ogillat skolinspektionens talan.

Målet i Högsta domstolen

5. Parterna är alltså överens om att lärarens handlande har utgjort kränkande behandling. Frågan i Högsta domstolen är därför först om den kränkning som SP har utsatts för ska bedömas som ringa. Något skadestånd ska då inte utgå. Om kränkningen inte är ringa uppkommer frågan om det finns särskilda skäl för att skadeståndet ska sättas ned eller helt falla bort.

Vad är klarlagt om vad som har hänt?

6. S gick vid händelsen sedan några veckor tillbaka i årskurs 1 i Holsljunga skola. En lärare och en elevassistent arbetade i klassen, som bestod av elever i årskurserna 1 och 2. Efter det att läraren hade läst en saga för eleverna uppstod en uppspelt och stökig stämning i klassen. På lärarens tillsägelse lugnade övriga elever ned sig, men S ville inte vara tyst trots att läraren sa till honom på skarpen. Vänd mot sina bakomvarande klasskamrater fortsatte han att upprepa det särskilda ljud, som hade varit ett tema i sagan.

7. Läraren tog tag i Ss axlar för att få honom att sitta rättvänd på sin plats och lugna ned sig. S blåste då saliv i ansiktet på läraren. I omedelbar anslutning till detta gav hon S örfilen. S reagerade med att bryta sönder en penna. Det blev tyst i klassen.

8. Händelsen inträffade precis före rast. Läraren bad S om ursäkt, men det är oklart om det skedde efter rasten eller redan innan eleverna fick gå på rast eller bådadera. Under rasten kontaktade läraren Ss mamma och berättade vad som hänt.

9. Efter rasten tog läraren upp vad som hade hänt för en diskussion med eleverna. Hon förklarade att både S och hon själv hade gjort fel. Hon bad alla i klassen om ursäkt för sitt agerande.

10. På begäran av Ss mamma kom ett möte till stånd några dagar efter händelsen. Ss föräldrar, rektorn, läraren och elevassistenten deltog vid mötet. Rektorn beslutade att läraren inte skulle få vara ensam med eleverna under den tid som händelsen utreddes.

11. S har senare i förhör hos polisen sagt att slaget gjorde ont. Fotografier tagna av Ss mamma visar en lätt rodnad på kinden. Mamman har berättat att han gick till skolan endast motvilligt de närmast följande dagarna. S blev emellertid kvar i klassen med samma lärare. Utredningen visar att förhållandet mellan dem snabbt normaliserades.

12. Läraren åtalades med anledning av händelsen och dömdes av tingsrätten för ringa misshandel till penningböter. Ett yrkande om att läraren skulle förpliktas att betala kränkingsersättning till S ogillades. Domen vann laga kraft.

En örfil är ett otillåtet kroppsligt ingrepp

13. En lärare får vidta de omedelbara och tillfälliga åtgärder som är befogade för att tillförsäkra eleverna trygghet och studiero liksom för att komma till rätta med en elevs ordningsstörande uppträdande (5 kap. 6 § första stycket skollagen). De åtgärder som vidtas ska stå i rimlig proportion till sitt syfte och övriga omständigheter (tredje stycket). I förarbetena hänvisas till de principer som har utvecklats i praxis när det gäller den närmare omfattningen av skolpersonalens rätt att ingripa fysiskt inom ramen för sin tillsynsplikt (prop. 2009/10:165 s. 680 f.).

14. Även när det inte är fråga om en nödvärns- eller nödsituation är en lärare vid utövning av tillsynsplikten inte avskuren från varje möjlighet till kroppsligt ingrepp mot en elev. Var gränsen går för det tillåtna får bedömas med hänsyn till samtliga närmare omständigheter i det enskilda fallet. Kroppsliga ingrepp mot elever är aldrig tillåtna som bestraffning eller disciplinering. (Se NJA 1988 s. 586 och NJA 2009 s. 776.)

15. I det aktuella fallet var situationen sådan att visst kroppsligt ingrepp var befogat. Eftersom S inte lydde hade läraren t.ex. fått ta ett stadigt tag i hans arm för att leda ut honom ur klassrummet i syfte att tillrättavisa honom i avskildhet. En örfil är emellertid till sin natur en bestraffande åtgärd och därmed aldrig tillåten. Det gäller även om ingreppet i det enskilda fallet syftar till att komma till rätta med ett oacceptabelt beteende av en elev och även om eleven provocerar läraren. Att läraren i detta fall blev spottad på gör sålunda inte handlingen tillåten.

Närmare om vad som är en kränkning i skollagens mening

16. I 6 kap. 3 § skollagen definieras begreppet kränkande behandling som ett uppträdande, som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567), kränker ett barns eller en elevs värdighet. Bestämmelserna i skollagen om kränkande behandling infördes först i den numera upphävda lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever (skolansvarslagen), för att därefter i princip utan ändring flyttas över till skollagen.

17. Bestämmelserna i skollagen om kränkande behandling avser många situationer. De tar bl.a. sikte på handlande av andra elever. Varken i lagtexten eller i förarbetena till de två lagarna ges någon närmare ledning beträffande när en elevs värdighet ska anses vara kränkt. Förarbetena ger intrycket att den situation som lagstiftaren närmast har haft för ögonen är att en elev utsätts för mobbning av andra elever. Det står likväl klart att ett otillåtet kroppsligt ingrepp av en lärare som utgångspunkt är en kränkande behandling i skollagens mening.

Den kränkande behandlingen behöver inte vara åsyftad

18. Kommunen har i målet gjort gällande att läraren inte hade för avsikt att kränka S utan handlade endast reflexmässigt och att kommunen därför inte är ersättningsskyldig.

19. En utgångspunkt i den allmänna skadeståndsrätten är att oaktsamhet på skadegörarens sida är en förutsättning för ansvar. När det gäller kränkningsskötsel på grund av brott aktualiseras ersättningsskyldighet först när en straffbar handling föreligger. Det förutsätter i de flesta fall uppsåt på skadegörarens sida.

20. När en lärare utsätter en elev för en kränkande behandling bör dock skolans huvudman vara skadeståndsskyldig även om kränkningen inte är åsyftad. I förarbetena finns det visserligen vissa mindre klara uttalanden i frågan (se prop. 2005/06:38 s. 137), men lagtexten ger närmast intryck av att det rör sig om ett objektivet ansvar i denna situation.

Ersättning vid kränkande behandling

21. Av definitionen i 6 kap. 3 § skollagen framgår att bestämmelsen tar sikte på kränkningar av ett barns eller en elevs värdighet. Lagen innehåller därutöver inte några bestämmelser om vad skadeståndet för kränkning är tänkt att kompensera. Inte heller anges något om efter vilka kriterier som skadeståndet ska bestämmas. De uttalanden som görs i förarbetena synes som nämnts väsentligen ta sikte på elevers agerande mot andra elever. Varken lagen eller dess förarbeten antyder emellertid att begreppet kränkning, vad gäller lärares agerande mot elever, har annan innebörd än i skadeståndslagens bestämmelser om kränkning. I stället sägs det i förarbetena till skolansvarslagen, i anslutning till att frågan om skadeståndets bestämmande behandlas, att ledning kan sökas i rättspraxis rörande 5 kap. 6 § skadeståndslagen (se a. prop. s. 147).

22. Det finns mot denna bakgrund skäl att beträffande den fråga som nu är aktuell hämta ledning från den allmänna skadeståndsrätten.

23. Med hänsyn till det anförda får syftet med ersättningen vid kränkande behandling enligt skollagen anses vara att ge kompensation för det angrepp på barnets eller elevens integritet som kränkningen har utgjort samt för de negativa känslor i övrigt i form av rädsla, förnedring, skam eller liknande som kränkningen har framkallat. Ersättningen bör i huvudsak bestämmas efter objektiva kriterier. Utgångspunkten bör vara den kränkande handlingens art och graden av allvar i den kränkning av den personliga integriteten som

handlingen typiskt sett innebar. (Jfr bl.a. NJA 2015 s. 86 p. 6 och 7 och NJA 2015 s. 1008 p. 35.)

Kränkning som är ringa enligt 6 kap. 12 § skollagen

24. I förarbetena till skadeståndsbestämmelsen i skolansvarslagen behandlas frågan om vilka kränkningar som ska bedömas som ringa. Där sägs att kränkningarna måste vara av allvarlig karaktär för att skadestånd ska bli aktuellt och en rimlig avvägning är därför att skadestånd utdöms så snart kränkningen är av betydelse. Vidare anges att det rör sig om handlingar som på ett betydande sätt kränker en elevs eller ett barns värdighet. Dessa uttalanden skulle kunna tas till intäkt för att den nivå där skadeståndsskyldighet inträder är tänkt att vara relativt hög. Samtidigt sägs att avsikten med att i lagtexten använda ordet ringa är att utesluta bagatellartade förseelser. Utanför skadeståndsskyldigheten sägs vidare falla kränkningar som objektivt sett är ganska betydelselösa. (Se a. prop. s. 113 f. och 147 f.) Det är svårt att utifrån dessa uttalanden få en närmare bild av vilka fall som enligt lagstiftaren skulle bedömas som ringa.

25. I avsaknad av tydliga uttalanden från lagstiftaren får det antas att frågan om vad som utgör ringa kränkning ska bedömas utifrån samma slag av kriterier som frågan om det över huvud taget föreligger en kränkning. Det innebär att det som ska beaktas i första hand är handlingens art och graden av allvar i den kränkning av den personliga integriteten som handlingen typiskt sett innebär (se p. 23).

26. När gränsen mellan ringa fall och fall där skadestånd ska utgå bestäms måste hänsyn även tas till de befogenheter som en lärare har enligt den på lag grundade tillsynsplikten (se p. 13 och 14). Även om den aktuella åtgärden inte ryms inom ramen för tillsynsplikten bör dock åtgärdens syfte, tillsammans

med andra omständigheter, undantagsvis kunna leda till att kränkningen bedöms som ringa.

Bedömningen i detta fall

27. I målet är ostridigt att läraren genom slaget utsatt S för kränkande behandling.

28. Slaget mot kinden utdelades hastigt och utan närmare överväganden och var en direkt följd av Ss agerande i klassrummet. Läraren bad också i nära anslutning till händelsen om ursäkt. Utdelandet av slaget utgjorde trots detta en inte obetydlig kränkning av Ss integritet, ägnad att hos denne framkalla negativa känslor. Det innebar samtidigt ett klart överskridande av de befogenheter som tillsynsplikten ger. Vid en sammantagen bedömning kan den kränkning som S utsattes för genom händelsen inte anses som ringa. De åtgärder som skolan har vidtagit i efterhand föranleder ingen annan bedömning.

29. Det finns inte särskilda skäl för att skadeståndet ska sättas ned eller helt falla bort enligt 6 kap. 12 § andra stycket skollagen.

30. Den kränkande behandling som S utsattes för var, även om den överskred gränsen för ringa kränkning, av mindre allvarligt slag. Till skillnad från vad som är fallet när det gäller diskrimineringsersättning (se 5 kap. 1 § första stycket diskrimineringslagen) finns det ingen anvisning om att syftet att motverka överträdelser av lagen ska beaktas när ersättning av förevarande slag bestäms.

31. Skadeståndet bör mot bakgrund av det anförda och med beaktande av den praxis som utbildats avseende kränkningersättning enligt skadeståndslagen bestämmas till 5 000 kr.

Övrigt

32. Vardera parten ska svara för sina rättegångskostnader i samtliga instanser.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog (skiljaktig),
Ella Nyström, Lars Edlund (skiljaktig), Anders Eka (referent) och
Sten Andersson
Föredragande justitiesekreterare: Riikka Liljenfeldt

**BILAGA TILL
PROTOKOLL**
2016-05-11

Mål nr
T 2194-15

SKILJAKTIG MENING

Justitieråden Stefan Lindskog och Lars Edlund anför följande.

Vi är skiljaktiga på så sätt att vi anser att kränkningen är ringa och därför inte ska föranleda något skadeståndsansvar för kommunen. Överröstade i det hänseendet är vi i rättegångskostnadsfrågan ense med majoriteten.

När det gäller motiveringen rörande frågan om skadestånd anser vi att domen efter punkten 20 ska ha följande lydelse.

Hur kränkningens allvar ska bestämmas

21. Avgörande för såväl frågan om kränkningen är ringa som – när så inte är fallet – ersättningens storlek är hur allvarlig kränkningen är. Men inte heller när det gäller hur kränkningens allvar ska bestämmas ger lagen eller förarbetena några närmare besked. Med ledning av hur bedömningen av en kränkningens allvar har gjorts i vissa andra fall (se bl.a. ”Veolia” NJA 2014 s. 499 I p. 17 samt 28–32, ”Filmen på nätet” NJA 2015 s. 86 p. 6–7 och ”De falska tillvitelserna” NJA 2015 s. 1008 p. 35) sammantaget med det särskilda skyddsintresse som bär upp den aktuella regleringen i skollagen bör emellertid följande gälla.

22. Bedömningen ska göras ur elevperspektivet. Av relevans är främst de negativa känslor av rädsla, förnedring, ringaktande, utsatthet eller liknande,

Dok.Id 121768

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax 08-561 666 86	08:45-12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15-15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstodomstolen.se	

som kränkningen – i betraktande av dess orsak, art, omfattning och verkningar och med beaktande av omständigheterna runt denna – typiskt sett är ägnad att framkalla. Det rör sig alltså om en i huvudsak objektiviserad helhetsbedömning.

23. En kränkning är allvarligare om den får mer ingripande konsekvenser för eleven. Det är försvårande om kränkningen har tagit ett skändligt uttryck eller har skett inför andra. Vem som har kränkt en elev kan ha betydelse. Även avsikten hos den som har utfört den kränkande handlingen kan beaktas; typiskt sett är en kränkning mer allvarlig om den har åsyftats.

24. Det är ofta motiverat att se det skadegörande handlandet som ett i tiden utsträckt förlopp som ska värderas sammantaget. Det kan få betydelse i olika hänseenden. Således kan en serie enskilda handlingar inte sällan bedömas som en kränkning, låt vara att den tid som handlandet har pågått naturligtvis har betydelse för bedömningen av dess allvar.

25. Vissa omständigheter som enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer skulle kunna ha betydelse i jämkningshänseende bör beaktas redan vid bestämmandet av kränkningens allvar och alltså inte som en fråga om nedsättning av ersättningens storlek. Ett exempel är att medvållande föreligger på elevens sida genom att han eller hon på ett klandervärt sätt har provocerat fram kränkningen. Ett annat exempel är att eleven i omedelbar anslutning till kränkningen får en ursäkt av den som närmast har att ge en sådan. Om ursäkten framstår som uppriktig och relevant i förhållande till kränkningen bör den således kunna beaktas vid allvarlighetsbedömningen. Också efterföljande förhållanden – såsom för eleven synliga åtgärder för att förhindra upprepningar – bör kunna tillmätas viss betydelse.

När är en kränkning ringa?

26. I förarbetena till skolansvarslagen uttalas att en kränkning måste vara av allvarlig karaktär för att skadeståndsansvar ska bli aktuellt. En rimlig avvägning skulle därför vara att ersättning döms ut så snart kränkningen är av betydelse. Dessa uttalanden skulle kunna tas till intäkt för att tröskeln för att nå upp till att skadestånd ska utgå är tänkt att vara relativt hög. Samtidigt sägs det att avsikten med att i lagtexten använda ordet ringa är att utesluta bagatellartade förseelser. Utanför skadeståndsskyldigheten sägs vidare falla kränkningar som objektivt sett är ganska betydelselösa. (Se prop. 2005/06:38 s. 113 f. och 147 f.)

27. Det är svårt att utifrån dessa uttalanden få en närmare bild av vilka fall som lagstiftaren avsåg skulle bedömas som ringa. Svårigheten blir inte mindre av att – såsom har framhållits i det föregående – varken lagtext eller förarbeten ger någon ledning när det gäller kriterierna för hur kränkningens allvar ska bestämmas.

28. Det måste emellertid antas att när ersättningsskyldighet föreligger så ska ersättningen syfta till sådan gottgörelse, att eleven får en i objektiv mening adekvat upprättelse för kränkningen. Mot den bakgrunden bör gränsen för när en kränkning är att anse som ringa bestämmas med utgångspunkt i om ersättning, vid den helhetsbedömning som ska göras, behövs för att eleven ska få tillräcklig upprättelse.

Kränkningen i detta fall var ringa

29. Lärarens agerande innebar ett klart överskridande av de befogenheter att använda våld som tillsynsplikten gav. Händelsen utspelades inför Ss klasskamrater. Dessutom var S bara sju år och hade precis börjat skolan. Om bedömningen begränsas till endast dessa omständigheter kan kränkningen inte

anses vara ringa. Men en helhetsbedömning ska göras, och det finns då anledning att beakta också följande.

30. Örfilen var en direkt reaktion på att S blåste saliv på läraren i en situation där det redan dessförinnan fanns skäl att ingripa mot honom. Den syftande inte till att kränka Ss värdighet. I stället var det fråga om en oöverlagd handling, som föranleddes av vad som framstod som en grov provokation. Detta får också ett barn i Ss låga ålder anses kunna förstå, även om det möjligen inte var meningen att läraren skulle få saliv på sig.

31. Läraren bad i nära anslutning till händelsen om ursäkt, såväl i förhållande till S som till eleverna i övrigt. Hon diskuterade händelsen med barnen och förklarade att hon hade handlat fel men att man heller inte fick uppföra sig S hade gjort. Läraren tog också omedelbart kontakt med Ss mamma och berättade om händelsen.

32. Slaget medförde endast tillfällig smärta för S. Även i övrigt var händelsen och dess verkningar för Ss del övergående. Hans kortvariga motvillighet att gå i skolan måste sättas i samband med hans upplevelse av händelseförloppet i dess helhet, vilket innefattar också hans eget handlande. Förhållandet till läraren normaliserades snabbt. Efterspelet i övrigt utspelade sig i de vuxnas värld.

33. Även med beaktande av vad som utlöste örfilen och att denna hade endast begränsade verkningar för S, framstår slaget som en inte betydelselös kränkning av honom. Vid den helhetsbedömning som ska göras är det emellertid av stor betydelse att läraren genast handlade på ett både ångerfullt och adekvat sätt, som var ägnat att ge S betydande upprättelse. Också det förhållandet att läraren under en tid inte fick vara ensam med eleverna innebar en för S och hans klasskamrater synlig bekräftelse på att han hade kränkts, och det var därför ägnat att ge honom viss upprättelse.

34. Vid en sammantagen bedömning – innefattande den upprättelse som S redan har fått – kan det inte anses att den kränkning som S utsattes för kräver kompensation i form av skadestånd för att S ska anses ha fått tillräcklig upprättelse. Kränkningen är med andra ord att anse som ringa.

Slutsats

35. Eftersom kränkningen är ringa föreligger det ingen skadeståndsskyldighet för kommunen. Skolinspektionens överklagande av hovrättens dom ska därför avslås.